

DOLENJSKI RAZGLEDI

V tej številki sodelujejo:

Karel Bačer
Stane Granda
Marjanca Kočevar
Franci Koncillija
Tone Jakše
Jožica Levar
Milan Markelj
France Režun
Severin Šali
Ivan Zoran

Številko uredil: Milan Markelj

no plat v tem občutljivem pretakanju odnosov med narodom in njegovo diasporo. Slovenija sama je žejna pomoči od zunaj in kdo bi ji jo bolj nesebično in z občutkom lahko dal kot gospodarstveniki slovenskega rodu, ki so se v tujini že uveljavili. Zato se slovensko drobno gospodarstvo zateka k njim po znanje in kapital. Seveda pa bi bilo naivno misliti, da bo dovolj že sam klic na pomoč. Glede na dosedanje izkušnje z nami je pričakovati previdnost, le-to pa v dobri meri zbuja tudi jugoslovanska zakonodaja, ki se nikakor ne more prilagoditi tržnemu sistemu.

Ne glede na to, kako se bo razvilo gospodarsko sodelovanje, pa se močno poglobljajo vezi na kulturnem področju, saj je samo po sebi razumljivo, da imamo z našimi zamejskimi Slovenci tu še največ skupnega. Stiki so sedaj vzpostavljeni celo z južnoameriški kulturnimi slovenskimi enklavami, za katere pri nas poprečen državljan še vedel ni, z našimi rojaki v obmejnih področjih Italije, Avstrije in Madžarske pa se je tudi dosedanje dobro sodelovanje glede na novo sestavo slovenske vlade še bolj razširilo in premostilo res vse politične ovire. Čas hitro zori za vseslovenski svetovni kongres, ki bo, kot se za suveren narod spodobi, v slovenski prestolnici Ljubljani verjetno že prihodnje leto.

Veseli smo lahko, da igra v tem svetovnem slovenskem prebujanju Dolenjska pomembno vlogo. Sprejela je Srečanje v moji deželi, ki se prav letos uveljavlja kot vsestranska kulturna prireditve za Slovence z vsega sveta in za njihovo srečanje, tako kot že ime prireditve pove, s Slovenci iz domovine. To je priložnost za medsebojno kulturno oplajanje, spoznavanje, pa tudi za podiranje preprek in odstranjevanje pomislekov, ki so kljub vsemu še ostali. Slovenci smo majhen narod, zato bomo lahko samo v medsebojnem razumevanju še naprej pomagali pri pisanju svetovne zgodovine.

STANISLAV RAPOTEC: Allegro blue, olje, 1986

Tone Jakše: *Malo nas je, a ne premalo*

Domnevamo, da dobra tretjina Slovencev živi izven meja sedanjne Republike Slovenije, se pravi, da bi vesoljno slovensko prebivalstvo skupno štelo tam okoli tri milijone ljudi. To je malo, tudi objektivno gledano, zato je razumljiva naša skrb za obstoj, za jezik, za suverenost, tudi preobčutljivost ob teh vprašanih, čeprav nam jo skušajo nekateri od zunaj pa tudi mnogi doma, ki nikakor nočejo razumeti resnosti trenutka ali pa se sprenevedajo, očitati kot samovšečnost in aroganco, če ne celo šovinizem.

Prav od tega, kako se vedemo doma, kako cenimo izročilo, lastno ustvarjalnost, tudi narodove materialne danosti, je odvisno, kolikšno spoštovanje, zaupanje in zvestobo bomo poželi pri tisti

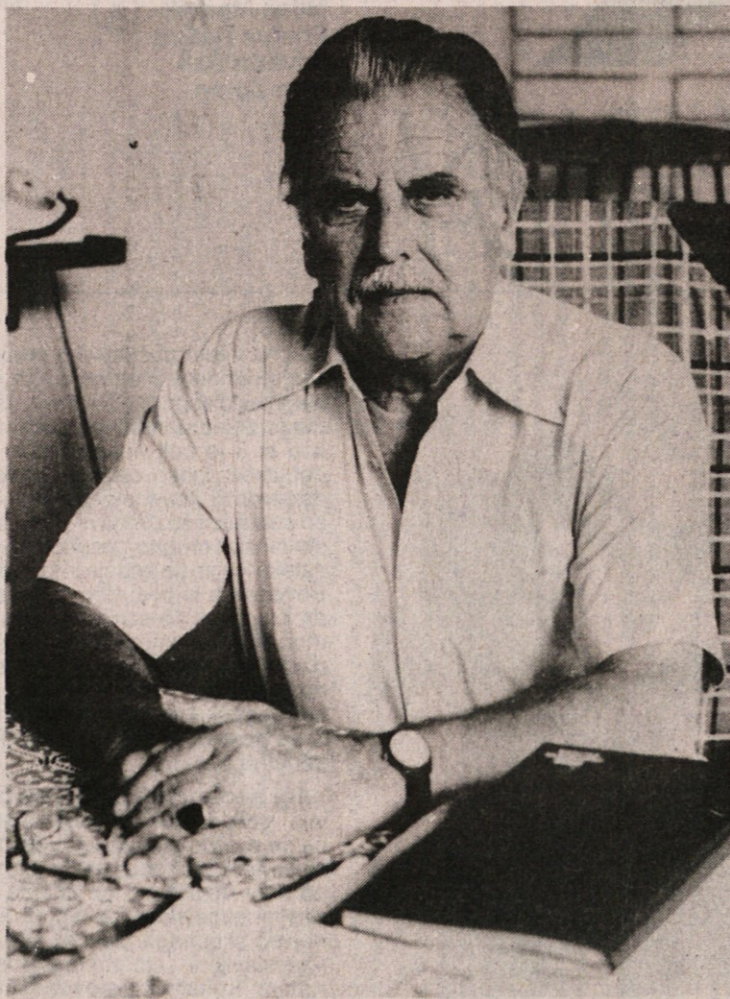
po svetu razkropljeni tretjini. Njen obstoj je odvisen od nas, saj brez konkretiziranja svojih notranjih zgibov, domovinskih čustev, lahko kaj hitro odmore, zlasti tam, kjer prevladujejo že tretje in četrte generacije. Konkretna in materialna substanca naroda pa je naša dežela, to smo mi, ki z njo upravljamo, to je njena kulturna nadgradnja in končno tudi moč, volja in ugled, ki ga v okolico in svet izžareva. Več je te samozavesti, močnejši je magnet, ki privlači in oplaja. Bog pa nas obvaruj pretirane samozavesti, tiste, ki bi res mejila na šovinizem, pa tudi tiste realsocialistične, ki smo jo ravnokar preživeli in ki je vse, ki so se iz tega ali onega vzroka odločili živeti zunaj tradicionalnega narodovega telesa, kljub temu da

je bilo deklarativno rečeno drugače, smatrala za avanturiste, ideološke nasprotnike, odpadnike, skoraj izdajalce, in dostikrat z njimi tudi tako postopala.

Custveni nabo, ki ga ima v sebi domovina, je odločilnega pomena za naše izseljence in njihove potomce. Lahko rečemo, da se je z zadnjimi spremembami v domovini ta nabo močno povečal, saj je Slovenija precej pridobila v mednarodnem pomenu, pač glede na položaj, ki si ga je priborila kot generator demokratizacij v Jugoslaviji, hkrati pa je demokratizacija v Sloveniji sami porušila marsikatero ideološke prepreke, ki so onemogočale stike z našimi izseljenci na pristni in človeški ravni. Gospodarska kriza pa je odkrila še eno pomemb-

Milan Markelj:

Edina prava vrednota je resnica

Janez Jezeršek — Sokol, ki živi kot upokojenec v Kanižarici pri Črnomlju, je sredi prejšnjega meseca praznoval 70. rojstni dan. To je obletnica, ko ima človek pod črto svojega življenjskega obračuna v glavnem že sešteteto vso bero izkušenj in doživetij. Pri Jezeršku je ta vsota še posebno bogata, saj je prehodil pot, ki je ne prehodi vsak. Iz nebes čiste vere v neko idejo se je moral spustiti v najnižje kroge človeškega pekla. Iz vernika partije je postal nevernik. A po poti spremembe je šel Jezeršek vse drugače, kot pa jo hodijo današnji spreobrnjenci. Težke stvari so ga klerale in življenje mu je s krutimi udarci sekalo mladostno vero v zveličavnost ideje, ki ji je dolga desetletja verjelo milijone ljudi po vsem svetu in ki se je danes sesula v razočaranje premnogih. Jezeršek je svojo življenjsko golgotu razgrnil javnosti v dveh knjigah, ki sta izšli, prva, Arhipelag Goli, lani, druga, Medaljoni našega časa, pa pred kratkim.

— Rodili ste se v Ljubljani v delavskem naselju na Galjevi. Ali je ta okolščina vplivala

na vaše življenjske opredelitve?

»Izhajam iz proletarske družine. Oče je bil železničar. Živeli smo na Galjevici, kot se je reklo delavskemu naselju pod Dolenjskim kolodvorom v Ljubljani. Tu je bila sicer doma revščina, vendar pa je bilo to tudi okolje, kjer sem se lahko že zgodaj seznanil z idejami, ki so me kasneje globoko opredeljevale. K nam je večkrat prihajal na pogovore z očetom Jože Čuden, ki je slovel kot lastnik legitimacije sovjetske komunistične partije s številko 3. Od njega sem slišal prve besede o oktobrski revoluciji in vsrkal sem jih vase. Poslušal sem tudi druge pripovedi in kot mladostnik verjel v deželo, kjer je pravica in splošno blagostanje. Ko sem se šolal na trgovski akademiji, najprej v Bakru, nato pa v Karlovcu, sem prišel v stik z organiziranimi mladinci in vključili so me v svoj krog. S komunistično partijo pa sem prišel v stik na ljubljanski trgovski akademiji, kjer sem šolanje nadaljeval. Isto leto, 1940, sem bil tudi sprejet v KPS.«

— Prišla sta vojna in parti-

zanstvo, čas tovarišije in upora, a tudi čas, ko so se že začele kazati nekatere stvari, ki niso bile v skladu z ideali, v katere ste verjeli.

»Partizanstvo gledam danes seveda malo drugače kot takrat, ko sem ga doživljal. Precej časa sem delal kot partijski aktivist na terenu v Beli krajini, kamor so me poslali, da bi dvignili razpoloženje prebivalstva do partizanov. Takrat sem bil še prepričan, da je v narodnoosvobodilnem boju glavna Osvobodilna fronta. Pogovori z dr. Alešem Beblerjem pa so mi razkrili, da v ozadju kot odločujoča sila deluje partija. Potem sem opazil tudi, da imajo partiji poseben odnos do drugih, nepartijcev, kar me je, četudi sem bil sam partijec, motilo, vendar pa sem verjel, da je to le nekaj postranskega, glavna je le bila borba proti okupatorju, ne pa politični cilji partije in revolucija. Tako sem takrat stvari razumel. Bili so tudi dogodki, ki jih je bilo težko sprejeti. Denimo pobjo Romov v Kanižarici. Vanj so dolgo vpletali tudi pokojnega Dušana Pirjevca, vendar natančno vem, da tistikrat Ahaca v Beli krajini ni bilo. Partizansko pot sem nadaljeval kot vojaški kader. Od leta 1943 sem napredoval od komisarja 2. bataljona Tomšičeve brigade do načelnika 7. korpusa in dočkal osvoboditev kot podpolkovnik. Moja vera je bila še trdna in neomajna.«

— Potem je prišlo prvo veliko razočaranje: ukinitve slovenske partizanske vojske. Kako ste jo sprejeli?

»To je bilo res moje prvo veliko razočaranje. Nismo mogli razumeti, da je slovensko vodstvo to kar mirno sprejelo. Boris Kidrič nam je na sestanku, na katerem smo razpravljali o tem, dejal, da slovenske vojske pač ni več. Moje reakcije na ponižanje, ki sem ga doživel kot slovenski oficir v štabu 4. armade, je ocenil kot mojo osebno preobčutljivost. Kidriča smo globoko spoštovali in nihče mu ni ugovarjal. Če je kdo v sebi čutil drugače, je raje molčal. Ni bilo več zaupanja, da bi povedal, kaj ima na duši. Partizanski kadri smo že imeli izkušnje, da ne gre vsega povedati, kar misliš. Vem pa, da je razpustitvi slovenske vojske močno nasprotoval Dušan Kveder, ki se je še mesec dni upiral, da bi razpustil Glavni štab slovenske partizanske vojske. Potem so ga prisilili, da je to le storil.«

— Po vojni ste bili leta 1947 določeni za prvega vojaškega atešeja v Rimu, prišlo je do zloglasne resolucije Informbi-

roja, poklicali so vas v Beograd na vojaško akademijo. Dva meseca pred zaključkom šolanja aprila leta 1951 pa se je vse spreobrnilo. Kaj se je dogodilo?

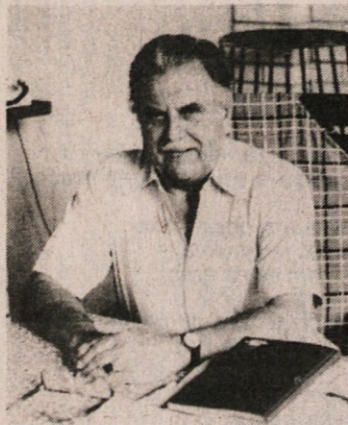
»Ob 6. uri zjutraj, bil je ponedeljek, je v spalnico, kjer je počivala moja družina, midva z ženo in najina otroka, vdrla šest oficirjev KOS-a, ki so me aretirali in odgnali na Banjico v preiskovalni zapor. Moja golgota se je začela.«

— Vas je to zelo presenetilo, ali ste morda slutili, da se lahko zgodi kaj takega.

»Po obnašanju nekaterih ljudi sem slutil, da se dogaja nekaj čudnega. Resolucija Informbiroja je globoko zarezala med komuniste. Nikakor nisem mogel v sebi sprejeti nalog, ki so mi jih dajali, naj budno pazimo drug na drugega, kaj kdo misli o jugoslovanskem sporu s Sovjetsko zvezo. Da bi komunisti vohunili eden za drugim, tega res nisem mogel sprejemati. Toda ob tem so se mi vračali dvomi iz prejšnjih let, ki so se občasno pojavljali, pa sem jih v sebi utišal. Aretacijo sem imel za pomoto. Vedel sem, da mi ne morejo nič očitati.«

— O teh dogodkih in o vsem, kar je potem sledilo, pišete v svoji prvi knjigi Arhipelag Goli z vsemi grozljivimi podrobnostmi o nečloveškem ravnanju z ujetniki v preiskovalnem zaporu in potem v delovnih taboriščih na otokih sv. Grgur in Goli, v jetnišnici v Bileči in na ostalih postajah vaše kalvarije. Kaj pa je bilo tisto najhujše?

»Kot partizan sem se oblikoval v ponosno osebnost in v samozavestnega človeka. Policijski aparat, ki me je začel mleti, je deloval tako, da je skušal človeku najprej vzeti samoponos in ga razčlovečiti. Od Banjice naprej skozi vseh šest let mojih zadnjih komandantnih potovanj, kot pravim poti po jetnišnicah v podnaslovu prve knjige, so me skušali zlomiti. Predvsem mojo moralno hrbtenico. Tak je bil sistem, iz nedolžnega človeka narediti hudo delca. Šilili so jetnike, da so pretepali sojetnike, ovajali drug drugega, noč in dan so jih prisiljevali k slabim, nekarakternim stvarem, dokler jim niso zlomili človeškega dostojanstva in moralne hrbtenice. Še zdaj si ne znam razložiti, kako to, da so mnogi tako hitro popustili, da so se obtoževali za stvari, ki jih niso naredili, da so priznavali izmišljeno ter še verjeli v partijo, da ima prav, da ne greši. V meni pa se je ta vera zlomila. In to je pravzaprav tisto najhujše — odreči se idealu, iz katerega in za katerega si ves

čas živel in si z njim osmišljaj življenje. Najprej sem se odrekel vere v titoizem, potem pa sem se moral še vere v komunistično gibanje. Danes, ko gledam nazaj na svoje preobrazbe, mi je jasno, a takrat sem še ločil med titoizmom, ki me je najbolj neposredno udaril po glavi, in med boljše-vizmom. Zdaj vem, da med njima ni nobene razlike. Postal sem nevernik glede ideologije.«

— **V človeku nastane praznina, ko se mu ideali zrušijo. Kako jo premagujete?**

»To praznino hočem zapolniti tudi s tem, da svojo pot in izkušnje opisujem in s tem drugim odpiram oči. Pripadam opeharjeni generaciji in sedanjim ter bodočim generacijam bi rad povedal, naj pazijo, da ne bodo izigrani. Ljudje moramo biti strpni do vsega, skrbno moramo tehtati vse pojave, ki se rojevajo, svojih spoznanj ne smemo spreminjati v religijo in nekaj dvoma moramo stalno ohraniti. Z dvomom v srcu

je sicer težko živeti, a je žal treba.«

— **Ste med številnimi slovenskimi trpini, ki so šli skozi labirinte represije in zaradi političnega pečata IB dolgo živeli tudi na prostosti pod tiho represijo, vendar pa ste eden prvih, ki je o vsem tem napisal knjigo. Kaj menite, zakaj je takih pričevanj tako malo?**

»Pismenih ljudi, ki so šli skozi podobno trpljenje, kot je zadelo mene, je bilo veliko. Lahko bi pisali in objavljali ter tako izbrusili veliko detajlov, da bi bila podoba povojnega dogajanja pri nas kar najbolj celovito izrisana, a je teh zapisov res malo. Ko o tem razmišljam, se mi zdi, da se imajo nekateri morda res za zlomljene, bolj, kot so bili. A vsi, ki smo zdržali, smo nekakšni junaki. Ni prav, da hočejo pozabiti. Nekateri znanci so mi povedali, da so napisali spomine, a da še ni pravi čas za objavo.«

— **Obe vaši knjigi sta zelo odmevali v javnosti. Vas ta uspeh spodbuja k nadaljnemu pisanju? Kaj pripravljate?**

»Zdaj se ukvarjam s pisanjem tretje knjige. To ne bo več knjiga spominskih pričevanj, poskusil se bom z literarnim tekstom, in sicer pišem literalizirano avtobiografijo. Upam, da mi bo v nji uspelo napisati resnično podobo partizanstva, tako, v katero bo mogoče verjeti, ki bo pokazala resnične vrednote partizanstva. Mislim, da resničnega partizanskega teksta še nimamo, ali so senzacionalistične ali pa apologetske narave. A edina vrednota, ki jo lahko zapustimo ljudem, je resnica.«

FRANCE GORŠE: Duše, orešec, 1968

Franci Koncilija:

Zvesta spremljevalka

*Dežuje, sama sva ...
Predanega mislim me čakaš.
Nemo ne gledaš, zreš v oči,
sama sva, samo dež, jaz in ti ...*

*Dežuje. Vsa mokra sva.
Ne, ne privijaj me k sebi ...
Tvoj duh, telo in prazne oči,
le midva, jaz in ti ...*

Agonija

*Utrujeno velo telo
hropeči dih,
pogled v nebo
in nema smrt ...*

*Težko je bilo žitje
brez sreče, samo trpljenje,
mrtvaški prt
in smrt ...*

OSEBNOSTI

Ivan Zoran:

Vid Ambrožič — Bard z Mirne

Starejši prebivalci Mirnske doline se še dobro spominjajo moža, ki je veliko vedel in znal, se razumel na mnoge reči, bil več v

kmetijskih zadevah, predvsem pa odličen poznavalec narave, in skoroda ni bilo rastline na polju, travniku in gozdu, ki ji ne bi poznal poleg slovenskega tudi latinskega imena. Marsikomu je znal svetovati v tej ali oni posvetni zadevi, s sokrajani je bil prijazen, in kadarkoli se je s kom pogovarjal, so mu oči veselo pobliskovale. O njem je šel glas, da je v življenju skusil toliko grenkega in vsega, da se mu lahko vsak odkrije. Govorilo pa se je tudi, da se rad zapira v sobo, kjer po več ur prebira knjige in tudi sam nenehno nekaj piše. Da pesnikuje in popisuje najrazličnejše dogodivščine. Le ko ga je začelo izdajati zdravje in ko so ga leta že precej upognila, so ga manj videvali.

To je bil Vid Ambrožič, za mnoge Ambrožičev gospod, zaradi posebne usode tako rekoč rojak vseh krajev v Mirnski dolini, desetniški otrok, ki ga je trpka odisejska pot po svetu spet pripeljala do njegove doline, vrnila med ljudi, izmed katerih je izšel. Pred sto leti ga je kot nezakonskega povila mati v Velikih Češnjicah, in ker je bilo rojstvo nezakonskega otroka takrat huda pregreha zoper trdo javno moralo, so mater izključili iz zbor

cerkvenih pevk. Nesrečna mati, ki je prišla v Mirnsko dolino služiti iz Dobropolja, je umrla še pred svojim tridesetim letom. V Vidov otroški spomin se je trajno vrezalo dvoje: ljubezen, ki mu jo je izkazovala mati, in lesena noga, na katero se je mati opirala, ko so ji odrezali njeno. Malega Vida so dali v rejo Antonu Mostarju, premožnemu kmetu v Škrjančah, kjer pa je potem, ko je odraščal, bolj vzljubil naravo kot opravila na kmetiji. Prav zato se je nekega dne poslovil in odšel za vrtnarja na ljubljanske Zale.

Takrat se je v njem že prebudil pesnik. Prav po murnovsko je začutil, kar je kasneje zapisal: »Pesnice moje — otroci trenutkov... / V duši začujem mehke melodije, / pesem rodi se, iz srca izlije / in tako dolgo je v duši nemir, / da jo zapiše pero na papir.« Izpovedoval se je preprosto, kakor mu je privrelo iz srca. Vse življenje je pesnil in prelival v verze misli, spoznanja in občutja, ki so se mu porajala ob najrazličnejših dogodkih in pojavih. Pesniškega daru, ki je v njem nedvomno bil, ni razvil tako, da bi lahko pisal pravo poezijo. Bolj je, kot temu pravimo, literarčil, zapisal v rimah vse, kar je mislil, da mora na papir.

Marjanca Kočever:

Pesmi

*v mojem srcu
se prebujajo
nemirne ptice*

z njimi poletim!

*veter mi bo mršil
vzvalovljena krila
in sonce
bo moje južno gnezdo*

*ko bo divji lovec
meril vame
ga bo sonce
oslepilo*

*globina morja
bo magnet
in kamnite ograde
sredozemlja
bele vetrnice*

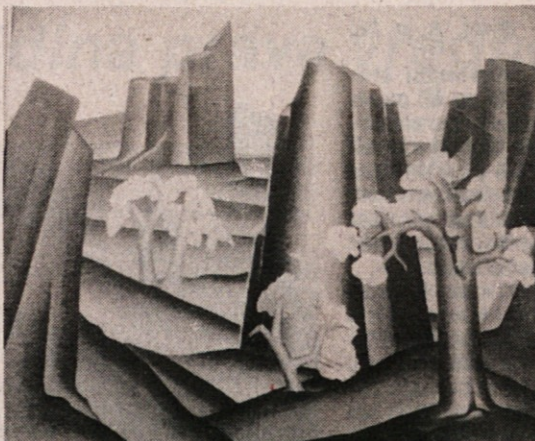
*v mojih očeh
bo kot kruh
vzhajala
PROSTOST*

*svoj pepel
sežigam
v vranovem očesu*

*od daleč
pihaš
v moj ogenj
skozi sitko
da vleče skozme*

*vrel kamen
vržem vate*

*tvoj pepel
sežigam
v svojem srcu
pa se mi izmika
ciganski šotor
čez vse dalje razpet
kot
prekleta duša*

GREGOR PERUŠEK: Simfoniya ameriškega zapada, olje, 1978—79

France Režun: Sanje o ajdi

*Bil sem cvetoča ajda,
ves bel in nežen,
med temo in bobni zemlje,
med modrino neba
in svetlimi rekami sonca,*

*odet s poznim poletjem,
preplavljen z življenjem,
s snovanjem in upanjem,
z vonji po medu
in sanjami o semenih,*

sem čakal svojega jutra.

*In ko je prišel prvi jesenski dan,
sem se prebudil.*

*Bil sem spet zbran
in znova pripravljen
za novo rast.*

Ob reki

*Pobožal sem trne
in vrnili so mi nežnost,*

*strmel sem v zbranost plodov
in v jagodah je spet zažarelo sonce,*

*zaželel sem si objem reke
in reka me je pomirila
in vrnil sem se na breg,*

*brodil sem skozi zlatorumene trave
in zbudil šumenje,*

*legel sem v šumenje
in zaslišal bobne,*

*prisluhnil sem globinam in bobnom
in na nebu so se oglasili zvonovi ...*

*In ko je preplavila dolino še zarja
in je vanjo poletela jata divjih gosi,
je bila lepota popolna.*

Jemanje in vračanje

*Ko sem bil zelo sam
in sem potočil najbolj grenko solzo,
jo je popilo nebo.*

*Takrat še nisem vedel,
da bo iz nje naredilo
nov svet
in mi od tam
spet vrnilo nasmeh.*

Pesniško obliko je prevzemal od drugih pesnikov (Aškerca, Levstika, Stritarja, Gregorčiča), pa tudi verz in izraz. Njegove pesmi same govore o tem, da je prebiral pesmi mnogih drugih pesnikov, vse do najboljših. Vrednosti svojega literarčenja se je povsem zavedal. Kadar je bral, denimo, kakega res velikega pesnika, npr. Goetheja, je potožil, da se počuti, kot da »zrl v goré bi iz doline«. Ni preveč maral za to, kaj porečejo strogi ocenjevalci o njegovih pesmih. Odločilnejši je bil notranji klic: »Srce veleva: narava zahteva, / da, kar imaš v sebi, mora na dan.« Po tem se je ravnal. Resda je včasih že pomislil, da bi vse skupaj pustil, da bi se predal čemu drugemu. »Komu naj ustrezem, srcu ali glavi?«, se je spraševal, ko se mu je življenje krepko nagnilo v jesen, a je odgovor vedel že vnaprej. Notranji klic, poslanstvo pesnika, je bil močnejši od razuma, in ni bilo več vprašanje, kaj in kako naprej. Vselej se je samo potrdilo, za kar se je bil odločil že v fantovskih letih. Občutljivo pesniško »srce je vedno zmagalo pri meni, / pa naj še dalje z muzami se ženi«.

Ko je Vid štel nekaj več kot dvajset pomladi in je bil goden za vojaško uniformo, so ga poklicali k vojakom služiti rok. Potem te uniforme ni slekel celih devet let. Tri leta je že služil pod prisego avstroogrškemu cesarju, ko se je začela prva svetovna vojna in z njo gorje, kalvarije in golgote na frontah. Na najrazličnejših frontah je bil, od Tirolske do Doberdo-

ba, od Galicije do Judenburga, kjer se je tragično končal znameniti upor kranjskih Janezov. Brata, edinega od svojih, je izgubil na soški fronti. Skupaj sta bila, ko je mednju usekala ognjena strela in ga ubila. Pred njegovimi očmi so mu brata pomendarli v blato. Kasneje so mu postavili nagrobni kamen pri cerkvi v Avberju. Ob koncu vojen, ki je hrumela in uničevala vse živo cela štiri leta, je tudi sam le po čudnem, vsekakor pa srečnem naključju ostal živ. Uniforme pa še ni slekel. Še dve leti je v njej prebil na Koroškem, tokrat za slovensko stvar, v bojih za severno mejo. Prvič ni več služil v tuji vojski in se bil za tuje koristi, ta zavest pa ga je naredila za velikega narodnjaka. In to je ostal tudi potem, ko je bil vse do druge svetovne vojne žandar.

Iz Koroške, ki jo je po izgubljenem boju potem zapustil, si je pripeljal bodočo ženo. V Domžalah, kjer se je udomil, si je želel ustvariti družino. Žal pa mu ni bilo dano imeti lastnih otrok. Posvojil je sedemmesečnega rejenčka, siroto brez staršev, ki so mu dali ime Gordan. Hitro pa je svet zajel nov svetovni požar. Ambrožičevi so se pred nemškim nasiljem umaknili na Dolenjsko, v Mirnsko dolino. »Smrtne sence kljukastega križa« so jih kmalu dosegle tudi tu. Sledila so leta novih vojnih grozot, strahu, pomanjkanja. Življenje je pobirala tudi bratomorna vojna. V Ambrožičevo pesniško in za krivice občutljivo in

ranljivo srce se je že takrat naselilo neizmereno hrepenenje po spravi kot upanju, da lahko le življenje samo premaga smrt. Takrat je bilo res hudo, pesnik je videl, kako »bratje se moré med sabo«, da grozi slovenskemu narodu najhujše, če se ne bodo končale razprtije v njem samem, saj »to, kar tujcu bo ostalo, / se med sabo bo poklalo«.

Ambrožiču se je življenje izteklo 15. decembra 1961 in počiva v Gorenji vasi. Za njim je ostal posinovljenec Gordan, ki je danes odrasel mož, s svojim poklicem in družino, zapustil pa mu je zajetne mape rokopisov. Pesmi in proznih spisov.

Ambrožič je pesmi pisal celih petdeset let. Na mapah, v katerih je shranjena skrbno prepisana vsa rokopisna zapuščina, za kar je poskrbel Gordan, je zabeleženo, da od leta 1909 do leta 1959. Pesnikoval oziroma literarčil je malone vsak dan, tako da je vsak od njegovih pesniških zapisov nekakšen intimen odziv na resnične dogodke iz življenja, zgodovine. Objaviti pa je dal svojih pesmi zelo malo, edine natisnjene Ambrožičeve pesmi je moč najti na straneh predvojnega Domoljuba, Slovenca, Bogoljuba, Domovine, Mladosti in Dolenjskih novic, in še te so v glavnem iz prve svetovne vojne.

Zajetna Ambrožičeva pesniška in sploh literarna zapuščina je morala kar dolgo čakati, da jo kdo resno vzame v roke, se ji posveti s poslušom in razumevanjem ter iz nje objavi

Jožica Levar:

Zdaj

Zdaj noč,
zdaj potrnost,
zdaj up — zdaj obup.
Zdaj sanje, resničnost,
zdaj volja — brezup.

Sanje

Sanje so pota
otročstva, ki lahko
teko prek korenin.

Sanje so pota
otročstva, ki kličejo te
iz davnin.

Sanje so pena pozabe,
sanje so strune srca,
sanje so up negotovi,
sanje — tolažba srca.

Sreča

Ne najde te sreča,
takrat, ko jo iščeš,
ne najde te sreča,
ko begaš za njo.

Pride potih,
skrivnostno in vdano
in ti ponudi svojo roko.

Severin Šali:

Reka neusahljiva

Beži molčela reka časa,
odnaša me, s seboj vali,
me utaplja, buta ob čeri,
ni tal, rešilnega ni pasa.

Hrumeče tok življenja teče,
mi struga je usodna pot,
vse globlja je, izginja prod,
bobneči slap me nase vleče.

Vse višje, ožje je obrežje
iz samih neprehtnih sten.
Vrtinci beli so od pen,
ujet sem kakor v omrežje.

Vse bolj bežita neumorno
val časa in življenja tok.
Nad mano se mračí obok,
rešujem se vse manj uporno.

Morda priplaval bi do brega,
se pod pečevja skril v zatrep,
če ne bi uklenjen bil v oklep,
telo pa brez moči, da tvega.

Odnaša me ta motna reka
in z njo moj čas vse bolj beži,
da slednjič v prepad zgrmi
in v njem utihne brez odjeka...

BARA REMEC: Araucano, olje, 1972

Ivan Zoran:

Iskanje domovine

Nahodil si se poti
v neznanu severno smer.
Nahodil si se poti
na daljno južno stran.
Na vzhod in zahod —
brezkončna.

Samoten sledivec
v prostranstva begotnih
samot neznanih selivcev.
Sam sebi slednik,
samujoč z osamelci,
znanilci brezpotij.

Nahodil si se poti,
sam begoten selivec,
slednik na brezpotjih —
zaman iščoč svojo
dolino in Ljuben
in Srobotnik.

O, daljna glasnika
miru in tihote!
Nikoli se ne iztrgaš
iz spomina nanju.
Tu, kjer si, te glogova
melanholija doseže.

vsaj izbor. Nekaj poskusov v to smer je bilo pred leti že nakazanih, a se iz vsega skupaj ni nič rodilo. Tako je bilo vse do letos, ko se je tega dela, in to na pobudo Ambrožičevega posinovljenca Gordana Ambrožiča, lotila prof. Anica Mahnič iz Ljubljane. Prof. Mahničeva je skrbno pregledala in prebrala vse pesmi iz Ambrožičeve rokopisne oz. tipkopisne zapuščine, najboljše in najznačilnejše izbrala in uredila, tako da so na samo 100-letnico rojstva Vida Ambrožiča, 15. junija letos, lahko že predstavili knjigo njegovih izbranih pesmi s pomenljivim naslovom *Vino mladosti* se je povrelo. Urednica je napisala tudi esej o avtorju, ki ga imenuje »bard z Mirne«, zbirko pa je, s kritičkim pogledom nanjo, ocenila mag. Marija Stanonik. Oba zapisa sta sestavina knjige, ki jo je založil Gordana Ambrožič, izid pa so denarno podprli inž. Drago Kraljevski, mag. Avgust Gregorčič ter Silva in Božo Jurglič. Knjigo je oblikoval Žarko Vodopivec, natisnili (v 700 izvodih) in vezali pa so jo v Formatisku v Ljubljani.

Urednica je v knjigo uvrstila 94 pesmi oziroma le manjši del pesniške zapuščine ter jih vsebinsko, tematsko in pomensko razporedila v štiri cikle. V prvem ciklu so tiste iz zgodnjega Ambrožičevega pesniškega obdobja, prvenci. Na uvodnem mestu je (deloma že citirana) pesmica, ki bi jo lahko imeli za programsko, saj razkriva bistvo Ambrožičevega tovrstnega pisanja: pesem je zanj otrok raz-

položenja. Drugi cikel združuje pesmi, v katerih je središčni motiv vojna. Slovenski fant je moral na fronto za tujega gospodarja, srce pa mu je bilo in drhtelo za dom. V tretjem popisuje avtor, kje vse se je moral biti v prvi vojni, pa je že prihrumela druga, še bolj krvava in neusmiljena. Četrty, zadnji cikel pa obsega pesmi, nastale v zavetju, miru. Veliko svojih pesmi je Ambrožič napisal z mislijo na Koroško, zibelko slovenstva, ki so jo krivični časi in krivične meje za vselej odtrgale od matice.

Zbirka *Vino mladosti* se je povrelo predstavlja najbolj oseben, intimen del iz bogatega opusa Vida Ambrožiča. To so trpke pesmi, polne trpljenja, ki ga je Ambrožič doživljal kot vojak na frontah prve svetovne vojne in potem kot upokojeni žandar v drugi vojni, oba-krat pa pahnjen v svetovni požar kot nemoden udeleženec, a kritičen opazovalec. Sam je najbolje označil svoj položaj med tako imenovano slovensko folkloristiko in literaturo, ko je zapel:

»Znanje edino bogastvo je moje,
v grob bo šel z mano ta dragi zaklad.
Pesem edino ostane po meni,
kdor jo bo čul, mu srce zadrhti;
rekel bo: človek ta mnogo je mislil,
trpel in ljubil, tako kot zdaj mi.«

Vid Ambrožič ni bil gora, bil pa je pobočje, po katerem se pride iz doline na vrh. V kultur-

nem spominu tega dela Slovenije bo ostal trajno zapisan.

DVE PESMI VIDA AMBROŽIČA

NOCOJ JE ŠLA SMRT...

Nocoj je šla smrt preko naših vrtov
in ko dotaknila se je georgin,
klonile so glave. In sonce zaman
sijalo bo jutri nanje z višin.

Zakaj pa so cvele v jesenski mrz?

Zdaj belih slan in krizantem je čas,
ki ljubijo burjo in grobe pod njo
kakor jaz...

SRCE SE PRAZNI

Srce se prazni — ogenj ugaša v njem,
ugasnil vendarle še ni povsem;
žerjavica še pod pepelom tli,
če jo razpihaš, se še zaiskri.

Jesen prihaja: redek zdaj je cvet,
postaral sem se jaz in tudi svet;
vse ptice pevke so se odselile
in moje strune so se obrabile.

Srce prej polno bilo je nemira,
tedaj veselo mi je pela lira;
sedaj je otožno pogorišče v njem,
kot gozd v jeseni, tih, osamljen sem...

Ivan Zoran:

Kako raste »Rast«

Na Dolenjskem ni bilo nikoli res vprašljivo, ali ta zgodovinsko in kulturno izredno razgibana in zanimiva dežela potrebuje svojo kulturno revijo ali ne. Ta potreba se je kazala na različne načine in ne samo iz primerjave z drugimi slovenskimi pokrajinami, ki so take revije že imele. Predvsem so jo izražali poskusi v posameznih občinah in delih regij, kjer so zagnanci ustanovljali lokalne, zvečine občinske revije. V Kočevju so več let zapovrstvo izdajali Kočevske razglednice, v Krškem so se enkrat samkrat pojavila Posavska srečanja, v Metliki so mladinci izdali več številik Razmerij, v Novem mestu je že v petdesetih letih obetala Dolenjska prosveta, v Trebnjem pa je dobro desetletje orala tovrstno ledinjo Samorastniška beseda. Vse to je utihnilo, tako da so do danes od vsega, kar se je rodilo v zadnjih desetletjih, ostali le Dolenjski razglednik, ki izhajajo nepretrgoma že dvaindvajset let. Vendar pa Dolenjski razglednik nikoli niso bili revija, ampak so kot občasna priloga Dolenjskega lista takšno revijo le skromno nadomeščali.

Na pravo dolenjsko pokrajinsko revijo za literaturo, kulturo in družbeno vprašanja je bilo treba čakati do

najnovjših časov. Takšna revija je prišla prvič na svetlo letos februarja. To je revija Rast, neposredna naslednica trebanjske (občinske) SamoRastniške besede, ki pa je od te prevzela samo izluščeni novi pojem RAST. Vse drugo, od vsebinske zasnove do območja, je pri tej reviji novo. V prvi številki je glavni urednik Jože Škufca zapisal: »(Revija je) odprta za umetnike, družboslovce, pedagoške delavce, gospodarstvenike in ekološke, raziskovalce in znanstvenike, esejiste in kritike«. Medtem ko je bila Samorastniška beseda izrazito literarna, naj bi bila Rast kot revija odprta za vsakršno ustvarjalnost. Že s prvo številko, posvečeno Božidarju Jakcu, je Rast ostvarila precejšen del s konceptom načrtovanj vsebine, s tem pa tudi nakazala smer, v katero se želi razvijati.

V letu 1990 naj bi izšle štiri številke. Druga, načrtovana v maju, je prišla iz tiska te dni. Je še zajetnejša od prve, kar pomeni, da Rasti ne manjka sodelavcev. Tudi tematski razpon je širši, revija je uvedla nove rubrike (npr. intervju z znanimi ustvarjalci), razširila poglede v kulturo dolenjske preteklosti, začela s kritičnimi očmi motriti do-

gajanja v zdajšnjem času (npr. sodobno urbanizacijo v Novem mestu), kritičsko pretresati učbenike in knjige o Dolenjski. In še kaj bi lahko omenili. V vseh tematskih delih Rasti se pojavljajo nova imena, kar je reviji seveda le v korist. Tudi v tej številki je nekako osrednja osebnost likovnik Vladimir Štoviček, z deli (reprodukcijami) katerega je revija tudi opremljena.

Revija Rast torej raste, kaj več pa je po vsega dveh številkah težko povedati o njej. Pustimo, naj raste, kakor je nakazala, da bo. Zdaj, ko se šele ugnezduje, ko se, ne nazadnje, tudi še išče ter steguje do novih sodelavcev in bralcev, potrebuje le dobrohotne nasvete, ne pa hudih duhovnih nadzornikov. Potrebuje pa tudi dovolj denarja. Glavni urednik ugotavlja, da bi bilo predvsem dobrodošlo, ko bi Rast imela več naročnikov, kot jih ima. Samo 75 (naštetih) rednih naročnikov je za območje dvanajstih občin (ali nad 150.000 prebivalcev) res premalo. Za trdnjšo finančno držo bi jih revija morala imeti vsaj 200. Torej je letos, ko naj bi se do konca leta predstavila še z dvema številkami, njena glavna naloga, da se udomači v čimveč dolenjskih domovih. Tam naj jo bralci in naročniki tudi presoja, kdo da je, kaj da ponuja, kam da gre. Njim, še bolj kot sodelavcem, je tudi namenjena.

SLOVENŠČINA

Ivan Zoran: Imamo že šesti pravopis

Prvi urejeni nauk o pisavi imamo Slovenci iz protestantskih časov, v Bohoričevi slovnici, ki je izšla leta 1584. Že od 17. stoletja pa so pravopisna pravila tudi v predgovorih k raznim knjigam. Pravopisni del imajo prav tako vse pomembnejše slovnice iz 18. in 19. stoletja, npr. Pohlina (1768), Kopitarjeva (1808) in Janežičeva (1854). Vloga pravopisa so deloma imeli tudi številni slovarji od Megiserjevega (1592) do Pleteršnikovega (1894, 1895).

Prvi samostojni pravopis pa smo Slovenci dobili konec prejšnjega stoletja, leta 1899, in sicer po zaslugi Frana Levca. Drugi mu je sledil po dveh desetletjih; pripravil ga je Anton Breznik, ki je poldrugo desetletje kasneje skupaj s Franom Ramovšem izdal tretji pravopis. Petnajst let zatem, leta 1950, je izšel četrti pravopis, izdala pa ga je Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Ta ustanova je potem pripravila še peto pravopisno knjigo, ki je izšla leta 1962 in je deloma v uporabi še danes.

Več kot stoletno tradicijo slovenskega pravopisja nadaljuje najnovjši, šesti pravopis, pravzaprav njegov prvi del — Pravila, ki so izšla spomladi 1990, medtem ko bo drugi, slovarski del, ki je seveda že pripravljen, natisnjen pozneje. Kdaj bo to, ne vesta ta trenutek povedati niti Slovenska akademija znanosti in umetnosti kot izdajateljica niti Državna založba Slovenije kot založnica.

Nasploh ima priprava zdajšnjega pravopisa daljšo zgodovino, kot je moč sklepati iz povedanega, saj je moralo preteči kar dvajset let prizadevanj, da je lahko vsaj prvi del novega pravopisa letos zagledal beli dan. Potrebno je povedati, da ni šlo brez težav in zapletov, ki so se v javnosti pokazali predvsem po objavi Načrta pravil za novi slovenski pravopis leta 1980 pa tudi že prej. Sicer pa še noben slovenski pravopis, kolikor jih je izšlo do zdaj, ni bil sprejet s soglasnim navdušenjem Slovencev, brez žolčnih polemik, kritik in satiričnih puščic.

Bolj kot kdajkoli prej se je pri uveljavljanju novih pravopisnih pravil, kot so bila deloma razgrnjena že v omenjenem Načrtu, pokazalo, da hoče vsakdo, ki se mu po naključju pravilno zapiše slovenski sta-

vek, biti strokovnjak tudi na tem silno občutljivem področju. Malodane vsak odrasel, povprečno izobražen piščo Slovenec je namreč prepričan, da ima o jezikovnih vprašanjih svoj prav, saj da zna slovensko. To pa je hudo zmotno prepričanje, saj gre pri tej zadevi za dvoje: eno je namreč jezik uporabljati, čisto nekaj drugega pa je jezik normirati. Določanje pravopisnih pravil ob nenehno spreminjanju se govorni podobi jezika nikakor ni preprosta zadeva, to najbolje vedo največji strokovnjaki za te reči.

Namen novega, posodobljenega slovenskega pravopisa je odpraviti pomanjkljivosti, obenem pa uveljaviti novosti, ki jih narekuje široka sodobna medjezikovna, mednarodna komunikacija. To je njegovim sestavljalcem narekovalo, da delajo s še večjo doslednostjo in tenkočutnostjo pa tudi z velikim posluhom za predloge in pripombe drugih. V javni razpravi o Načrtu je, denimo, sodelovalo blizu 100 posameznikov in institucij, dali so več kot 200 pripomb, od katerih so bile vse sprejemljive potem tudi upoštevane. Novosti je veliko, marsikaj je spremenjeno, razširjeno in tudi opuščeno. Pomembne spremembe so npr. pri rabi velike začetnice, razširjen je del o prevzemanju besed v slovenščino in v tem delu pravopisa je obdelanih več kot 50 tujih pisav z navodili za pisanje in branje. Na koncu je slovarček manj znanih jezikoslovnih izrazov.

Pravopis ni knjiga lahkotnega branja, temveč strokovni pripomoček za pravilno izražanje in pisanje v slovenskem jeziku. Vsi aktivni uporabniki jezika bi ga morali poznati, vsem bi moral prej ali slej preiti v zavest. Kajti pravopisna določila obvezujejo vse, še posebej pa ustvarjalce vseh jezikovnih zvrsti. Slavistično društvo Slovenije se je prav zato s posebnim pozivom obrnilo na javnost, pišočo in pisno kulturo oblikujočo: na pedagoške delavce, novinarje, pisatelje, znanstvenike, praktike vseh strok, politike, duhovnike, vojaške strokovnjake in druge, da sprejmejo pravopisna pravila za obvezujoča. Kazalo pa bi tudi, menijo slavisti, čimprej oskrbeti vsem jezikovnim uporabnikom tudi cenejšo žepno izdajo teh pravil.

Stane Granda:
Dežela ob
Cerkniškem
jezeru

Objave starih razglednic naših krajev vzbujajo zadnja leta pozornost, ki preseneča celo tuje strokovnjake za tovrstno literaturo. Gotovo je eden poglavitnih vzrokov ta, da je prišlo pri nas po zadnji vojni do velikih, pogosto celo prisilnih preseljevanj. S starostjo se krepijo spomini na mladost in kaj je prijetnejšega kot vzeti v roko knjigo, pogledati rojstni kraj v nekdanji podobi in prebrati o njem par lepih, spodbudnih besed. Po izdaji starih razglednic Ljubljane in dokaj razkošni monografiji Pozdravi iz slovenskih krajev, se je podobnega projekta lotilo podjetno vodstvo občine Cerknica. S pomočjo nekaterih zbiralcev in nekaterih rojakov so zbrali 116 starih razglednic mesta Lož in vasi (!!!) iz Cerkniške doline, Rakovškega polja, Menišije, Blok, Trojiškega, Vidovskega, Loške doline in Babnega Polja, krajev, ki so bili v Dolenjsko in še posebej Ribniško dolino od prazgodovine naprej kar najtesneje povezani. Besedila so prispevali dr. Marijan Slabe, Milan Škrabec in Janez Šumrada. Prevedena so tudi v nemščino, angleščino in italijanščino.

Na tem mestu se seveda ne spuščamo v kritičen pretres izbora razglednic ali besedila. Veliko pomembnejše je sporočilo te knjige Dolenjem. Naše kraje je v zadnjih stotih letih zapustilo nekaj desetisoč ljudi. Nekateri od njih širom države, še več pa v tujini, hrepeni po zadnjem srečanju s svojim rojstnim krajem. Kolikokrat smo pričali, da v farni cerkvi zvoni mrliču, ki ga polagajo v grob v daljnih, velikokrat celo preokceanskih krajih. Še več vzrokov bi lahko navedli, ki naravnost kličejo Dolenjce in še Belokranjce, da pristopijo k takemu podjetju. Poleg osebnih momentov, ki določajo kupce takih knjig, ne smemo prezreti tudi drugih. Naše vasi, pa naj bo to Zajčji vrh ali Podturn, Škocjan ali Semič, so se v zadnjih letih zelo spremenile. Koliko od nas jih lahko pove, kakšni so ti kraji bili včasih, kaj smo z njimi naredili. Mnogi, ki z novogradnjami spreminjajo vedute domačih vasi, bi poslej krepko premislili in se jim prilagodili. Kaj je bolj nemogočega kot alpska streha sredi vinske gorice!

Knjiga Dežela ob Cerkniškem jezeru je bila kljub nakladi 2000 izvodov v enem mesecu razprodana. Stroški njene izdaje so bili v celoti pokriti. Tisti, ki od tiskarskih in spremljevalnih dejavnosti živijo, so nekaj tudi zaslužili. Podjetni Notranjci, ki živijo v težjih razmerah kot Dolenjci, so pokazali, kaj zmorejo. Ali se bodo našli posnemovalci tudi v naših krajih?

Gradivo za dolenski biografski leksikon 29

MORELA VESNA oftalmologinja mikrokirurginja

R. 25. avg. 1941 v Ljubljani. Promovirala na ljubljanski medicinski fakulteti in se specializirala v očni mikrokirurgiji. Izpopolnjevala se je v Düsseldorfu in Lyonu. Prva v Sloveniji je izvedla presaditev roženice. Od 1971 vodi očni oddelek v novomeški bolnici. Za izjemne uspehe v zdravstvu prejela nagrado občine Novo mesto (1984). — Delo 5. marca 1976 št. 54, str. 13 — s sliko.

MORELJ MARJAN general in medicinski pisatelj

R. 16. apr. 1916 v Zalem Logu pri Kranju, u. 5. okt. 1972 v Beogradu. Maturiral na novomeški gimnaziji 1935, študiral medicino v Ljubljani in Zagrebu ter promoviral. Med vojno bil zdravnik v Tomšičevi brigadi, sanitetni referent v Gubčevi brigadi ter 13. diviziji. Po vojni generalpolkovnik in profesor na vojni medicinski akademiji. Objavljal članke s področja vojne medicine v domačih in tujih časopisih. — 225 let, str. 371. Delo 6. oktobra 1972 št. 273, str. 20. Vojnosanitetski pregled XXIX/1972 št. 11, str. 527 — slika.

MOŠKON BRANKA folkloristka

R. 17. febr. 1948 v Ljubljani. Po maturi na črnomaljski gimnaziji študirala na pedagoški akademiji in diplomirala. Poučuje na grmski osnovni šoli v Novem mestu, vodil od 1975 folkloristično skupino Kres in ureja republiško glasilo Folklorist. L. 1985 prejela Trdinovo nagrado. — Dolenjski list 31. okt. 1985 št. 44, str. 24 — s sliko.

MOŠKON MARJAN novinar, publicist in urednik

R. 16. okt. 1935 v Novem mestu. Maturiral na novomeški gimnaziji, študiral tehniko, bil več let novinar Dol. lista, zdaj kot inženir elektrotehnike in grafične tehnologije v službi pri Dol. listu, TOZD Grafika. Od leta 1951 deluje v taborniški organizaciji, pri Aeroklubu Novo mesto, ureja Krila, je glavni urednik strok. glasila Grafičar itd. Avtor publikacij o računalništvu, zlasti v grafični stroki. — Osebnosti podatki. DL 21. febr. 1985 št. 8, str. 12 — s sliko.

MOŠKRIČ JOŽE dramatik, narodni heroj

R. 2. marca 1902 v Dobrunjah, u. po hudem mučenju 3. febr. 1943 na Polici pri Višnji Gori. Kot tiskarski delavec delal tudi v delavskih prosvetnih organizacijah, od 1942 v partizanih. Uveljavil se je predvsem kot avtor dramskih del, namenjenih delavskim odrom (Rdeče rože, Borba za kruh). — SGL, str. 455. Delo 26. febr. 1983 št. 47, str. 21, kjer je naveden naš datum o smrtnem dnevu. Moškrič J.: Rdeče cvetje slovenske dramatike, str. 259 — slika.

MOŽINA STANE psiholog

R. 7. sept. 1927 v Gatini pri Grosupljem. Diplomiral v Ljubljani na

pridroslovno-matematični fakulteti in potem še na filozofski ter se izpopolnjeval s pomočjo Unesca v Zah. Nemčiji, Franciji in Angliji. V službi pri Inštitutu za sociologijo in fil. na ljubljanski univerzi. — Univerza II, str. 649 (z bibliografijo).

MRAČE MATIJA prevajalec

R. 23. febr. 1866 v Zapotoku pri Ribnici, u. 4. marca 1903 v Kandiji. Kot pravnik služboval na sodišču v Ribnici, Novem mestu in Mokronogu. Prevajal je iz češčine, ruščine in poljščine. — SBL II, str. 157. Ribnica skozi stoletja, str. 24 — slika.

MRAZ RUDI kulturni organizator in pevec

R. 17. nov. 1919 v Šentlenartu pri Brežicah. Študiral na novomeški gimnaziji in po dovršenem 7. razredu na železničarski šoli v Beogradu. Med vojno bil v partizanih. Po vojni igral in sodeloval v pevskih zborih ter organiziral prosvetno življenje, za kar je 1976 prejel tudi Trdinovo nagrado. — Osebnosti podatki. Dolenjski list 28. dec. 1989 št. 52, str. 16 — s sliko. Delo 28. jun. 1969 št. 145, str. 4.

MRKUN ANTON etnograf

R. 4. jul. 1876 na Igu, u. 31. okt. 1961 v Clevelandu. Po končanem bogoslovju služboval kot duhovnik v Koprivniku na Kočevskem, Vel. Laščah in Dobropoljah. Deloval na karitativnem področju, med izseljenstvom v Ameriki in veliko pisal o alkoholizmu, organiziral prosvetna društva, hranilnice in posojilnice itd. — SBL II, str. 160. IS III/1927, str. 139 — slika.

MUHIČ ALOJZ projektant

R. 28. jun. 1937 v Ambrusu. Maturiral v Štični, diplomiral na oddelku za arhitekturo na ljubljanski univerzi ter se izpopolnjeval v tujini. Predavatelj na fakulteti za arhitekturo v Ljubljani. — Univerza II, str. 347.

MULIH IVAN jezuit, hrvaški nabožni pisatelj

R. 10. apr. 1736 v Črnomlju, u. 12. okt. 1798 v Zagrebu. — Znameniti i zaslužni Hrvati, str. 195. Narodna enciklopedija SHS II, str. 1060 (geslo Mulich), da se je rodil 1738.

MÜLLER ANDREJ papirničar

Leta 1750 ustanovil v Radečah papirni mlin. — Kulundžić Z.: Zgodovina knjige (Lj. 1967), str. 205.

MÜLLER JAKOB jezikoslovec

R. 1. marca 1941 v Grosupljem. Od l. 1985 strokovni svetnik pri sekciji Inštituta za Slovenski jezik in član glavnega ured. odbora Slovarja slov. knjiž. jezika — Biogr. in bibliogr. raziskoval. ZRC SAZU I, str. 142; II, str. 27.

MÜLLER KOZMA kamnosek

Živel v 17. stol. v Krškem in postavil nov portal pri zagrebški stolnici. — SBL II, str. 163.

MÜLLNER FORTUNAT zdravnik

R. l. 1801 v Žužemberku. Bil doktor medicine, oče muzealca in arheologa Alfonza Müllnerja. — Valant M.: Zgodovina Žužemberka in Krajine (Ljubljana 1971, 2. izd.), str. 35.

MÜLLNER JOŽE kipar

R. l. 1840 v Žužemberku. Njegovo delo je kip J. V. Valvasorja za ljubljanski muzej. Valant M.: Zgodovina Žužemberka in Krajine, str. 35.

MUNDA JOŽE bibliograf in literarni zgodovinar

R. 10. febr. 1930 v Novem mestu. Gimnazijo in slavistiko končal v Ljubljani. Glavni urednik Slov. biografskega leksikona in strokovni svetnik pri SAZU ter predavatelj na pedagoški akademiji. Avtor številnih biografskih in sourednik Cankarjevega ZD. — Slov. književnost (CZ 1982), str. 238. NRazgl. 29. avg. 1975 št. 16, str. 428 — slika.

MUNGERSTORFF PETER bakrorezec

Živel v 2. pol. XVII. stol. na Gradu Bogenšperku in rezal po Valvasorjevih skicah slike za Slavo vojvodine Kranjske in druga Valvasorjeva dela. — SBL II, str. 165.

MURÈ SILVESTER cerkveni govornik in širitelj treznosti

R. 30. dec. 1743 v Škofji Loki, u. 14. maja 1810 v Dobrunjah. Kot kaplan in župnik služboval tudi v Smarju pri Ljubljani in od 1801 do smrti v Dobrunjah. Veljal za dobrega govornika in je v rokopisu zapustil Pogovor od pijače inu vantočej-na tega Vina med enim G. Fajmoštram inu med šterjim Farmanim. — SBL II, str. 165.

MURGEL ERVIN medicinski pisatelj

R. 5. sept. 1886 v Kranju, u. 1966 na Dunaju. Hodil na novomeško gimnazijo. Bil je zdravnik in absolviran pravnik ter je veliko pisal o socialni medicini. — 225 let, str. 432. Zgodovinski časopis XXVI/1972 št. 1/2, str. 171 (z napačnim podatkom, da je bil rojen v Novem mestu).

MURGELJ JURIJ kirurg in porodničar

R. 21. jul. 1889 v Kranjski Gori, u. 27. dec. 1971 v Travniku. Maturiral na novomeški gimnaziji. Dolgo let je bil primarij v Krškem in je pisal v švicarsko medic. revijo. — Zgodovinski časopis XXVI 1972 št. 1/2, str. 171.

MURN (MURNIUS) ANDREJ naravoslovec

R. v Žužemberku. Leta 1578 postal na Dunaju doktor filozofije in je bil baje profesor fizike. — Slovenski almanah 1987, str. 144.

MURN VANE družbenopolit. delavec in lokalni zgodovinar

R. 23. nov. 1912 v Novem mestu. Zaradi levičarske usmerjenosti bil l. 1940 obsojen na tri mesece stro-

gega zapora, od januarja do marca 1941 pa v koncentracijskem taborišču Ivanjici. Od novembra 1941 do osvoboditve aktivist novomeškega okrožja OF. Po osvoboditvi družbenopolitični delavec na območju okraja in občine Novo mesto. Objavlja članke o političnem življenju v Novem mestu ter raziskuje zgodovino novomeškega obrtništva. — Osebnosti podatki.

MUSER EMA šolnica in zgodovinarica

R. 8. sept. 1914 v Novem mestu. Maturirala na novomeški gimnaziji (1931) ter diplomirala na ljubljanski univerzi iz zemljepisa in zgodovine. Kot profesorica službovala na črnomaljski meščanski šoli, bila 1942—43 v italijanski internaciji ter nato v partizanih. S 14. divizijo se udeležila pohoda na Stajersko, bila zajeta in do osvoboditve v nemških taboriščih. Po vojni opravljala družbenopolitične funkcije ter med drugim od 1951 do 1958 vodila novomeško učiteljsko šolo. Leta 1969 prejela Trdinovo nagrado. Avtorica knjige Spomeniki naj govore. — DL 7. febr. 1974 št. 6, str. 24 — s sliko.

MUSIČ AVGUST jezikoslovec in šolnik

R. 3. avg. 1856 na Krki, u. 26. jul. 1938 v Zagrebu. Napravil 6 razredov gimn. v Novem mestu in nadaljeval šolanje v Zagrebu ter postal profesor klasične filologije. Sprva poučeval na gimnaziji, potem na univerzi in bil redni član Jugoslovanske akademije ter dopisni član Srbske akademije in drugih znanstvenih ustanov. Pisal je šolske knjige ter znanstvene razprave, posvečene grškemu, latinskemu, srbohrvaškemu in slovenskemu jeziku. — SBL II, str. 185. KMD 1962, str. 143 — slika.

MUŠIČ ALOJZ publicist

R. 4. sept. 1900 v Kandiji, u. 11. dec. 1985 v Celju. Obiskoval novomeško gimnazijo ter končal srednjo gozdarsko šolo v Sarajevu. Bil je med prvimi levičarsko usmerjenimi dijaki na novomeški gimnaziji in prvi predsednik dijaške organizacije Prosveta. S članki in razpravami iz gozdarstva in kmetijstva je sodeloval v Kmetovalcu, Gozdarškem vestniku, Šumarskem listu itd. — 225 let, str. 371, in Dodatek, str. 3.

MUŠIČ DRAGO medicinski pisatelj in zdravstveni organizator

R. 3. okt. 1899 v Novem mestu (brat Alojza, Marjana in Jurija). Maturiral na novomeški gimnaziji 1917, študiral medicino v Zagrebu, Leipzigu in na Dunaju, kjer je tudi promoviral. Kot zdravnik služboval med drugim v Mokronogu; po vojni bil na visokih upravnih in strokovnih položajih, predsednik Slov. zdravniškega društva itd. Od l. 1989 je častni občan občine Novo mesto. Obsežno je njegovo delo na področju zgodovine zdravstva, ob-

javljeno tudi v tujih strokovnih revijah in publikacijah (o zdravstvu na Dolenjskem, dr. M. Gerbcu, dr. Defranceschiju, M. Žagarju, B. Hacquetu idr.). — 225 let, str. 372. ZdrV V XLIV/1975 št. 3, str. 130 — slika.

MUŠIČ JANEZ slavist in urednik ter prevajalec

R. 16. nov. 1938 v Novem mestu. Maturiral na novomeškem učiteljskišči (1959) in diplomiral iz slavistike na ljubljanski univerzi. Po krajšem službovanju na osnovni šoli je postal urednik pri založbi Mladinska knjiga, nato pa založbe Borec. Prevaja iz češčine, slovaščine in srbohrvaščine. Dela: Oton Župančič v besedi in sliki, Sila spomina (izbor in ureditev), Sodobniki o dr. Francetu Prešernu (izbor in ureditev). — Moder J.: Slov. leksikon novejšega prevajanja, str. 213.

MUŠIČ JURIJ vojaški pisatelj, preporodovec

R. 8. avg. 1898 v Kandiji (brat Alojza, Draga in Marjana), u. 3. febr. 1967 v Osijeku. Napravil sedem gimn. razredov v Novem mestu, nato odšel v vojaško akademijo. Udeležil se je bojev ob Soči v prvi svetovni vojni, po vojni pa bojev za severno mejo. V stari Jugoslaviji dosegel čin generalštabnega polkovnika. Pisal je razprave z vojaškega področja, posebno o soški fronti (Boj za Gorico, Obrambo na Soči) idr. — 225 let, str. 372. Kronika XV/1967, str. 59 — slika.

MUŠIČ MARJAN arhitekt in pisatelj, akademik

R. 16. nov. 1904 v Kandiji (brat Alojza, Draga in Jurija), u. 8. jan. 1984 v Portorožu. Maturiral na novomeški gimnaziji (1923) in diplomiral na oddelku za arhitekturo pri ljubljanski univerzi. Po vojni redni profesor za zgodovino arhitekture na fakulteti za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo v Ljubljani. Kot arhitekt in izvedenec za spomeniško-varstvena vprašanja po vojni sodeloval tudi pri obnovi rodnega Novega mesta, pa tudi v tujini. Nekaj del iz njegovega bogatega opusa: Obnova slovenske vasi, Arhitektura slovenskega kozolca, Veliki arhitekti, Novomeška pomlad (memoari) itd. L. 1972 prejel Prešernovo nagrado, leta 1955 pa Trdinovo. L. 1879 postal častni član občine Novo mesto. — 225 let, str. 372. Letopis SAZU XXX/1979, str. 90 — slika.

NABERNIK IVAN pravnik

R. 3. maja 1842 v Ljubljani, u. 30. apr. 1915 v Ljubljani. Služboval kot sodnik oz. sodni predstojnik tudi v Novem mestu in Litiji ter bil med prvimi, ki je začel v Avstriji slovensko uradovati. — SBL II, str. 187.

NACHTIGALL RAJMUND klasični filolog

R. 6. jun. 1844 v Žužemberku, u. 9. jun. 1889 v Novem mestu. Na novomeški gimnaziji poučeval latinščino, grščino in slovenščino v letih 1876—1889. Pod šifro -k- je sodeloval v Slovenskem narodu. — 225 let, str. 421. Dol. novice 15. jun. 1889 št. 12, str. 95. Trdinovo ZD VII, str. 413. Kron III/1936, str. 28 — skupinska slika.

NADRAH ANTON bogoslovni pisatelj

R. 10. apr. 1937 na Mleščevem

pri Stični. Šolal se v Stični. Doktor teologije in od 1979 stiški opat, avtor knjig Stiška opatija, Kristocentrična dogmatika, Cerkvene ljudske pesmi v liturgiji. — Gregorič J.: Cistercijani v Stični, str. 111, — slika.

NADRAH IGNACIJ prošt

R. 24. dec. 1868 v Stični, u. 17. nov. 1951 v Ljubljani. Kaplanoval v Metliki 1894—1896. Bil konzist. svetnik, ravnatelj semenišča, oficial cerkvenega semenišča, infilirani stolni prošt v Ljubljani. — Kragl, Zgodovinski drobci ..., str. 211. Letopis ljubljanske škofije 1959, str. 96.

NAHTIGAL RAJKO jezikoslovec, akademik

R. 14. aprila 1877 v Novem mestu (sin Rajmunda), u. 29. marca 1958 v Ljubljani. Napravil 2 r. gimn. v Novem mestu, maturiral v Ljubljani. Slavistiko študiral na Dunaju in se izpopolnjeval v Rusiji. Bil univ. prof. v Gradcu in Ljubljani ter prvi predsednik Akademije znanosti in umetnosti, ustanovljene 1938 v Ljubljani. Strokovnjak za staro cerkveno slovanščino in pisec številnih razprav in knjig. SBL II, str. 188.

NAMRE ANTON nabožni pesnik in pisatelj

R. 7. jan. 1812 v Starem trgu pri Ložu, u. 13. sept. 1893 v Šmartnem pod Šmarno goro. Služboval kot duhovnik tudi v Hinjah in na Kopanju. Objavljal v Zgodnji danici in napisal tudi pesmi Kraljici miru na Kuraščku in Pesem o Kopanju. — SBL II, str. 189. Zbornik občine Grosuplje VI/1974, str. 251. Zajec P.: Poljudna zgodovina župnije Kopanj, str. 38, 60.

NAPRET TEODOR pravnik

Bil je goriški Slovenec, u. 1895 na Dunaju kot dvorni svetnik. Služboval na sodišču v Gorici in Trstu in bil poslanec v tržaško deželnem zboru. Od 1867 do 1870 je bil predsednik okrožnega sodišča v Novem mestu, kjer se ga politik Ivan Hribar spominja kot očeta svojega inštruiranca. Trdina si ga v svojih notesih večkrat privoščil pod imenom Pretna. — Pol stoletja društva pravnik, str. 39. (Napreta ne omenjata niti Gabršček v Goriških Slovencih niti Prim SBL.)

NAVINŠEK EMIL arhitekt

R. 1. jan. 1904 v Beljaku. Eden najplodovitejših projektantov graditeljev v Sloveniji. Projektiral je tudi številne osnovne šole na Dolenjskem in meščansko šolo v Črnomlju. — Spominski almanah, str. 317. Šijanec F.: Sodobna slovenska likovna umetnost, str. 448.

NAVRATIL ANTON javni delavec

R. 23. sept. 1832 v Metliki, u. 21. okt. 1897 v Tešnju v Bosni. Po končani gimnaziji študiral zgodovino v Zagrebu. Bil je v Metliki ustanovitelj in predsednik Čitalnice in šolski nadzornik ter deželni poslanec in velik domoljub. — Kronika III/1955 št. 2, str. 100. Dular J.: Pomembni Belokranjci, str. 14. Kronika III/1955, št. 3, str. 177 — slika.

NAVRATIL IVAN jezikoslovec, narodopisec in urednik

R. 5. marca 1825 v Metliki (brat Antona), u. 28. nov. 1896 na Dunaju. Naredil šest razredov na novomeški gimnaziji in študiral filozofijo

na Dunaju. Bil je urednik prvega slovenskega mladinskega lista Vedež in je več let objavjal etnografsko blago v Letopisu Matice slovenske. Avtor nemško pisane slovenske slovnice. SBL II, str. 193.

NEČIMER LOJZE šolnik

R. 13. marca 1903 v Novem mestu, u. 5. marca 1972 prav tam. Po končanem učiteljskišču je učiteljeval v Dupljah na Gorenjskem in bil ravnatelj do 1941. Med vojno izseljen v Srbijo, se s pomočjo RK križa vrnil v Mokronog ter nato odšel v Gubčevno brigado. V partizanih pisal skeče in režiral. Po vojni bil dve leti ravnatelj novomeškega učiteljskišča, nato do upokojitve ravno. osn. š. v Šmihehu. — Podatki hčere Majde Nečimer. Prosvetni delavec 16. jun. 1972 št. 12, str. 15.

NECKERMANN (NEKERMAN) IVAN šolnik

R. 18. apr. 1862 v Novem mestu, u. po 25. jul. 1928 verjetno v Gradcu. Maturiral na koprskem učiteljskišču l. 1886. Bil učitelj na učiteljskišču v Gorici in šolski nadzornik za tržaško okolico. Prim SBL, 10. sn., str. 498.

NEFF VOLBENK opat

R. okoli l. 1500, u. 18. marca 1566 v Stični. Bil opat v Kostanjevici in Stični. — SBL II, str. 198. Mlinarič J.: Kostanjeviška opatija, str. 279, 666.

NEMANIČ DAVORIN šolnik in jezikoslovec

R. 10. marca 1850 v Rosalnicah v Beli krajini, u. 17. jun. 1929 v Zagrebu. Naredil šest razredov gimnazije v Novem mestu in študiral slavistiko in klasično filologijo na Dunaju. Kot ravnatelj in srednješolski nadzornik služboval večidel v Bosni in Hercegovini. — SBL II, str. 199.

NEMANIČ IVAN arhivar in zgodovinar

R. l. 1931 v Slamni vasi pri Metliki. Službuje v Arhivu Slovenije in ima na skrbi filmsko gradivo, ki nastaja v Sloveniji. Deli: Filmsko gradivo Arhiva Slovenije (1982), Filmski zapisi Božidarja Jakca (1989). — Dular J.: Pomembni Belokranjci, str. 26.

NEMANIČ JULIJ enolog

R. 25. dec. 1938 v Adlešičih. Maturiral na črnomaljski gimnaziji, diplomiral pa na agronomski fakulteti v Ljubljani 1965. Je magister znanosti s področja vinarstva in je uveljavil nove kvalitete belokranjskih vin. Ureja od letos rubriko En hribček bom kupil ... v Dol. listu. — Inž. Marian Legan (življenjski podatki). J. Dular: Pomembni Belokranjci, str. 26. SodK V/1972, str. 439 — slika.

NEMANIČ MARIJA ljudska pesnica

R. 16. jun. 1923 na Lokvici pri Metliki. Piše pesmi in prozo in objavlja humoreske v Pavlihi. — Nemančič M.: Belokranjica, Lj. 1982, ovitek (rojstni podatki). Rodna gruda XXIII/1976 št. 1, str. 12 — slika.

NEMEC ROZA — SNEŽNICA politična delavka

R. 30. avg. 1919 v Stopičah, u. 15. sept. 1963 v Vipavi. Delovala

kot organizatorica RKS na Primorskem in bila tudi amaterska slikarka — Goriški zbornik 1968, str. 114. Prim SBL 10. sn., str. 507.

NEUBAUER FRANJO pesnik

R. 16. marca 1872 na Mirni na Dol., u. 5. maja 1945 prav tam. Študiral tudi na novomeški gimnaziji in služboval kot duhovnik med drugim v Vel. Gabru. Mnogo njegovih pesmi je uglasbenih. — SBL II, str. 200. 225 let, str. 373.

NIERNBERGER FRANC ANTON slikar

R. ok. 1712 v Višnji Gori, u. 27. jul. 1784 prav tam. Slikal med drugim za cerkve na Vinjem Vrhu pri Sečmu, sv. Katarine na Plešivici pri Žužemberku, v Kočevju. — SBL II, str. 201.

NIKEL ANTON lastnik papirnega mlina

Živel v 17. in 18. stol. Leta 1716 ustanovil pod gradom v Žužemberku papirni mlin. — Kulundžič Z.: Zgodovina knjige, str. 204.

NIKOLAJ stiški menih in lepopisec

Živel v 12. stol. in izdelal znamenite stiške latinske rokopise z barvastimi inicialkami. — Gregorič J.: Cistercijani v Stični, str. 147.

NOVAK ALBINA publicistka

R. 5. nov. 1900 v Ribnici, u. 6. apr. 1971 v Chicagu. Bila je urednica lista Zarja v Chicagu in izdala kuharsko knjigo in pesmarico. — Prosveta LXIII/1971 št. 69, str. 1.

NOVAK ANTE polit. delavec, spomeničar

R. 11. apr. 1911 v Benkovcu pri Zadru. Študiral na filozofski fakulteti v Ljubljani in diplomiral v Zagrebu. Udeleženec NOB od 1941, na koncu vojne bil načelnik odseka polit. komisariata Glavnega štaba NOV in PO Slovenije. — Ko je ko 1970, str. 725. Kričič VI/1977 št. 7, str. 2 — slika.

NOVAK FRANC-LUKA ginekolog in porodničar, akademik

R. 2. jun. 1908 v Kranju. Promoviral v Zagrebu. V NOB od 1941. Med vojno načelnik Sanitet. oddelka GŠ Slovenije, po vojni redni prof. medicinske fakultete v Ljubljani in upravnik Klinike za ginekologijo in porodništvo, član SAZU, častni doktor torinske univerze, pisec številnih knjig in razprav. L. 1972 prejel nagrado AVNOJ. — Mala splošna enciklopedija II, str. 753.

NOVAK FRANC stenograf

R. 22. okt. 1856 v Mengšu, u. 30. dec. 1936 v Ljubljani. Poučeval na novomeški gimnaziji 1890—1895. O njegovi učni knjigi Slovenska stenografija je sodila kritika, da noben slovenski narod nima tako temeljite stenografske knjige, kakor je Novakova. — SBL II, str. 206.

NOVAK FRANCE jezikoslovec

R. 1. nov. 1934 v Gor. Vrhu pri Dobrniču. Maturiral na novomeški gimnaziji. Od 1983 strok. svetnik v komisiji za historične slovarje pri Inštitutu za slov. jezik v Ljubljani. Predaval na več kongresih in simpozijih doma in v tujini. — Biogr. in bibliografije raziskovalcev ZRC SAZU II, str. 30. Dol. list 25. maja 1978 št. 21, str. 26 — slika.